

Slovenská národná rada sa usniesla na tomto nariadení:

§ 1.

Školy všetkých kategórií a stupňov od detských opatrovní a útulní až po školy vysoké na Slovensku sa dňom nadobudnutia účinnosti tohoto nariadenia poštátňujú.

§ 2.

Učiteľské osoby a iní zamestnanci na týchto školách sú štátnymi zamestnancami.

§ 3.

Toto nariadenie prevedie Povereníctvo Slovenskej národnej rady pre školstvo a národnú osvetu.

§ 4.

Toto nariadenie nadobúda účinnosti dňom vyhlásenia.

Slovenská národná rada

Sb. n. SNR, čís. 5/1944.

[54]

1944, 7. z. září. Banská Bystrica. — Pokyny Slovenské národní rady k ustavování a činnosti místních a okresních národních výborů.

Všetky okresné a miestne národné výbory v záujme udržania poriadku a jednotného vedenia práce nech bezpodmienečne zachovajú tieto pokyny:¹

¹ Zejména v počátečnom období povstání se objevuje v činnosti národních výborů a v organizaci správních a mocenských orgánů řada prvků: revoluční improvizace, hledání nejvhodnějšího provizorního řešení v daném momentu, kdy hlavní pozornost je upjata k vedení ozbrojeného boje; působila zřejmě i nezbytnost dohody s demokratickými partnery, při čemž se komunisté nevzdávali propagování vlastních hledisek a úsilí o jejich prozazení.

Citované pokyny ze 7. září zdůrazňují dozorcí, pomocnou a iniciativní pravomoc národních výborů. Vedle národních výborů je ponechán aparát notářů, okresních náčelníků i župana (po celou dobu existence souvislého povstaleckého území vyvíjel v B. Bystrici činnost župní úřad v čele s nově jmenovaným županem). Dochází rovněž k vyčleňování otázek samosprávné činnosti místních národních výborů. Přesný výraz tohoto pojetí nacházíme ve výnosu pověřenectva SNR pro věci vnitřní čís. 7/1944 z 5. 9. 1944 (OA B. Bystrica, pob. v Brezně n. Hr., f. OÚ Brezno, D 2816/44). Zde se stanoví, že funkci obecního výboru (tj. obecního zastupitelstva — pozn. editorů) vykonává dočasně MNV, který si má na své první schůzi zvolit starostu a podstarosty obecního výboru. Dále se v tomto oběžníku, zaslaném pouze okresním úřadům, které zařizovaly další jeho provedení, stanoví: „Miestnemu národnému výboru vo funkcii obecného výboru prislúcha pôsobnosť, ktorá podľa terajších právnych predpisov patrila obecnému zastupiteľstvu, poťážne obecnému výboru. Vedením bežných obecných záležitostí obecný výbor môže poveriť starostu obce“. Dozorčí pravomoc okresních úřadů vůči místním národním výborům „ve funkci obecních výborů“ zůstala nezměněna, což našlo vyjádření v dalším ustanovení citovaného oběžníku: „Členov miestneho národného výboru, starostu a podstarostov je povinný notársky úrad bezodkladne oznámiť príslušnému okresnému národnému výboru a tento okresnému úradu. Okresný úrad je povinný členov obecných výborov hneď vrozumieť o ich funkciach“. Tyto zásady, pouze částečně modifikované, byly obsaženy i v obsáhlých směrnících z 27. 9. 1944 (viz dokument čís. 69). Došlo např. i k jmenování starostů obcí banskobystričského okresu (viz Národné noviny, 12. 10. 1944).

Vedení komunistické strany si však uvědomovalo nutnost vyřešit tuto dvoukolejnost s definitivní platností ve prospěch lidových orgánů — národních výborů. To je zřejmé z článku G. Husáka „Slovo o národních výboroch“ (Pravda, 17. 9. 1944, čís. 8, pod pseudonymem P. Kollár), v němž se praví mj.: „Obecné zastupitelství musí být uvolněné z kurátorstva notára, okresné zastupitelství musí mať voleného svojho predsedu a nie menovaného náčelníka, musia mať primeranú právomoc. Funkciu obecného zastupiteľstva bude vykonávať Národný výbor. Funkciu okresného zastupiteľstva Okresný národný výbor. Pravda, s kompeten-

1. Všade, kde nie sú dosiaľ založené miestne a okresné národné výbory, treba ich ihneď utvoriť z príslušníkov všetkých ideových smerov.²

ciou oveľa širšou. Ich právomoc má sa rovnať *právomoci bývalých samosprávnych orgánov, ako aj právomoci verejnej správy vnútornej.*

Predsedia Národných výborov zaujmú miesta doterajších byrokratov. Notárske a okresné úrady budú iba výkonnými orgánmi ľudových Národných výborov, pravda, *okrem funkcie centrálnymi orgánmi prideležej.* V princípe úrady podliehajú politickej kontrole Národných výborov...“ (vše podtrženo editory). [Zatím se ovšem ještě počítalo i do budouca s existenci notářských a okresních úřadů, které měly plnit vedle funkce výkonných orgánů národních výborů i funkce přidělené centrálními institucemi.]

Hlavní slovo v diskusi, která probíhala skrytě jako vnitřní svár mezi lidovými silami a jejich buržoazním partnerem v Národní frontě a jen tu a tam probleskla v některém novinovém příspěvku anebo ve formulaci oficiálních dokumentů, měla ovšem revoluční praxe národních výborů samotných. Toto hlavní slovo bylo vyřčeno tehdy, když národní výbory převzaly fakticky ve většině míst veškerou moc do svých rukou hned na začátku povstání. Proti buržoazním snahám a představám (byly formulovány např. v Programových zásadách Demokratické strany jako požadavek zavedení „všestranne vyhovujícího obecného zřízení“), eventuálně nejasnostem v řadách KSS (srv. Švermův dopis v pozn. k dokumentu čís. 76), působila sama logika a potřeby ozbrojeného boje s fašistickým nepřítelem a zkušenosti bojujícího lidu samotného.

Svědectvím boje o revoluční poslání národních výborů je např. byt stručný komentář Pravdy k směrnicím pověřenectva vnitra z 27. 9. 1944 (viz poznámku k dokumentu čís. 69) a článek „Nielen úradovať“ (dokument čís. 73) a zejména všestranná, každodenní, obětavá práce národních výborů i mnohé písemné doklady o této činnosti. Citujeme v této souvislosti pasáž z oběžníku čís. 2 ONV v Hnúšti, v němž se praví: „1. Miestne revolučné národné výbory vyzývame k spolupráci s notárskymi úradmi, četnickými stanicami, ako i starostami obcí, pričom si majú všetci navzájom pomáhať. *Rozhodovanie však patrí miestnym národným výborom.*

2. *Notárskym úradom, ako i úradom obecným a prísl. manipulantom dobytčích pasov zakazujeme vydávať dobytčie pasy do cudzích okresov. Pasy smú sa vydávať jedine do obcí nášho okresu.*

3. Dozvedáme sa, že pri odvádzaní dobytky sú pomerne najviac zaťažovaní najchudobnejší ľudia, vlastníci 1—2 kusov statku. Upozorňujeme, aby neboly robené výnimky u majetných občanov, držiteľov väčšieho množstva dobytky, na úkor sociálne slabších. *Miestne národné výbory majú právo pozmeniť notárskym úradom vydaný výmer na odovzdanie dobytky, ak ten, komu notársky úrad predpíše odovzdať dobytok, má menej ako 3 kusy rožného statku. To, že niektorý kus dobytky je kontrolovaný, alebo nie, neprichádza v úvahu.*“ (AÚD KSS Bratislava, čís. přír. 5046, oběžník z 25. 9. 1944 — vše podtrženo editory). Takových a obdobných příkladů bychom našli bezpočtu.

² Toto byla, pravda, formulace velmi široká, která odpovídala stranicko-politické situaci na počátku povstání, kdy se vedle KSS, která vystupovala spolu se sociálními demokraty jako levicový (či socialistický nebo komunisticko-socialistický) blok, zformoval také blok občansko-demokratický, který zahrnoval všechny neludácké buržoazně demokratické směry dřívějších politických stran (agrárníky, národnáry, lidovce-mičurovce, živnostníky). Pozdější směrnice z 27. 9. v bodě 7. (viz dokument čís. 69) stanoví jednoznačně, že členem NV mohou být pouze příslušníci občansko-demokratického nebo komunisticko-socialistického směru, jinými slovy, příslušníci KSS včetně bývalých sociálních demokratů a ti, kdož se hlásili k dosud organizačně nezformované Demokratické straně (viz pozn. k dokumentu čís. 77). Na rozdíl od zásad, podle nichž byla organizována Slovenská národní rada a její orgány, žádná z instrukcí SNR nestanoví zásadu paritního zastoupení jednotlivých politických směrů v národních výborech. „Pre NV a ONV bola jediná smernica“ — napsal později G. Husák o složení povstaleckých národních výborů — „aby boli složené z poctivých protifašistických nekompromitovaných ľudí“ — (podobně formuloval tuto zásadu v článku Pravdy ze 17. 9. 1944, podepsaném pseudonymem P. Kollár — pozn. editorů) „bez ohľadu na strannícku príslušnosť. To zn. NV a ONV nemali byť, ani neboli skladané paritne s demokratickou stranou, ale istou volnou hrou lokálnych síl... Vcelku se dá povedať, že v NV a ONV bola väčšina komunistická, v niektorých okresoch s drtivou prevahou.“ (AÚD KSC Praha, mikrofilm C 4, list 699.)

Byly však případy, kdy byla prosazována ve složení NV zásada paritního zastoupení. Tak např. okresní RNV v Hnúšti přípisem čís. 86/1944 z 21. 9. 1944 (AÚD KSS Bratislava, čís. přír. 5046) sděluje místnímu RNV v Klenovci, že jeho složení nemůže být schváleno, protože klenovský RNV „nie je zostavený podľa platných a záväzných smerníc o pomere členov Komunistickej strany Slovenska a členov obč. bloku (novej Demokratickej strany). Tento pomer musí byť 1:1, a to v tomto prípade nie je dodržané.“

Také Směrnice pro činnost MNV, vydané, anebo připravované k vydání Revolučním národním výborem I. oblasti 1. 9. 1944 (viz poznámku k dokumentu čís. 45), striktně stanoví: „Miestne národné výbory nech sú tak zostavené, pokiaľ je v obci viac politických skupín, aby skupina občianskeho bloku, socialistického súručenstva (tj. sociální demokraté — pozn. editorů) a strana komunistická mala rovnaký počet členov.“ (AÚD KSS Bratislava, čís. přír. 5097/53.) To znamenalo stejné poměrné zastoupení 1:1:1. Podobně ve směrnicih banskobystrického župního úřadu rozeslaných 2. 9. 1944 okresním náčelníkům pohronské župy, které byly koncipovány na podkladě směrníc RNV I. oblasti se o tom praví: „Podľa vyzvania Revolučného národného výboru žladam, aby ste

2. Národné výbory dozerajú na bezchybný chod verejnej správy, bezpečnosti, poriadku a zásobovania. Zasahujú len iniciatívne a upozornia príslušné orgány, aby urobili nápravu.

3. Národné výbory nech sa postarajú, aby hneď zmizly stopy po ľudáckom režime u nás, menovite nech sú odstránené nápisy, tabule, pomenovania po Hitlerovi, HG, 14. marci, nemeckých veľikášoch a predstaviteľoch ľudáckeho vladárenia u nás. Fašistický pozdrav „Na stráž!“ zakážete.

4. Národné výbory nech pomáhajú vojsku a partizánom pri zaistovaní nebezpečných, podzivých a nespoľahlivých jednotlivcov, ktorí svojou činnosťou a minulosťou sú spôsobilí ohrožovať našu vec. Zaistite tieto osoby.³ Okresné národné výbory nech zašlú soznam zaistených osôb Slovenskej národnej rade.

5. Národné výbory nech pomáhajú vojsku a partizánom pri prehliadke osôb, pohybujúcich sa pešky, vozmo, autami, vlakmi, mimo sídla ich pobytu a nech okamžite zaistia tie osoby, ktoré by bez opodstatneného dôvodu cestovali z jedného mesta do druhého.⁴

Podrobte prísnej osobnej kontrole a prehliadke všetkých, ktorí prekračujú demarkačnú čiaru, oddeľujúcu oslobodené územie Slovenska od okupovaného. Nikto, kto nemá osobitné povolenie okresného alebo miestneho národného výboru, nemôže opustiť územie oslobodeného Slovenska.

6. Národné výbory nech sa postarajú o to, aby neklesalo nadšenie z oslobodenia (povzbudenie — zástavy). Preto nech potlačia každý prejav pochybovačnosti, obavy a slaboštvá. Panikárov a rozvrátníkov hneď zaistiť a odovzdať súdnym, bezpečnostným a vojenským orgánom.

7. Nijaký okresný alebo miestny národný výbor nie je oprávnený vydávať samostatné deklarácie, ohlasy, osvedčenia atď., pokiaľ by presahovali⁵ odbor ich pôsobnosti.

Hlas národa,⁶ 7. 9. 1944, čís. 9.

v každej obci organizovali miestne národné výbory, ktoré majú pozostávať zo 6 členov a v okresných sídlach od 12—36 členov.

Sú prípustné 3 strany a to: občiansky blok, sociálne demokratická a komunistická strana.

Všade musia byť v rovnom počte všetky strany.“ (ŠA B. Bystrica, ŽP-I prez., č. 2720/1944). Na tyto pokyny pak ještě navazuje oběžník ze 4. 9. 1944 následujícího znění:

„Doplňkom k tunajšiemu obežníku zo dňa 1. septembra 1944 číslo 2720/1944 prez. Vám sdeľujem, že robíť nejaké strannické rozdiely národného výboru nie je prípustné, pokiaľ Národná rada sa nerozhodne, akým spôsobom budú národné výbory zriadené.

Predbežne len vo všeobecnosti bez ohľadu na strannickosť z verných Slovákov oslobodeného Slovenska treba zriadiť hneď tak miestne ako aj okresné výbory.

Župan“.

(ŠA B. Bystrica, ŽP-I prez., č. 2720/1944.)

³ Pravomoc národních výborů při zajišťování nepřátel a jiných podezřelých osob byla později značně omezena (srv. bod 13. dokumentu čís. 69 a příslušnou poznámku). Viz též oběžník presidia župního úřadu z 5. 9. 1944 a pokyny pověřenectva SNR pro věci vnitřní, č. 1/III-1944 z 8. 9. 1944 (obojí viz OA B. Bystrica, f. OÚ B. Bystrica č. D 1 — 1691/44 prez.).

⁴ Také pravomoc národních výborů, týkající se kontroly osob cestujících mimo své bydliště, byla později omezena ve prospěch bezpečnostních orgánů (tj. četnictva), jak vyplývá z bodu 21. dokumentu čís. 69.

⁵ V původním textu zřejmě chybě „nepresahovaly“.

⁶ Hlas národa vydával jako deník zvolenský národní výbor. Pokyny rozšiřoval též v opise banskobystrický okresní úřad (srv. OA B. Bystrica, f. OÚ B. Bystrica, č. D 1 — 1702/1944 a f. MÚ B. Bystrica, II 250/1944). V cyklostylované podobě (jako opis z Hlasu národa) jsou uloženy rovněž v AÚD KSS Bratislava, čís. příř. 5805/53.